

VERSCHENEN PROEFSCHRIFT

Land, Jentine (2009). *Zwakke lezers, sterke teksten? Effecten van tekst- en lezerskenmerken op het tekstbegrip en de tekstwaardering van vmbo-leerlingen*. Delft: Eburon. ISBN 9789059722965 (Stichting Lezen Reeks 13).

Het proefschrift van Jentine Land gaat over het lezen van vmbo-leerlingen, van basisberoepsgerichte tot en met theoretische leerweg, en bestaat uit vier deelstudies, geflankeerd door wat kleinere aanvullende experimenten. Alle studies zijn uitgevoerd bij leerlingen uit het tweede leerjaar.

In de eerste deelstudie gaat Land met behulp van logboeken en enquêtes na hoe vaak vmbo-leerlingen in hun vrije tijd lezen, en hoe hun waardering is voor de leesboeken die ze dan lezen en voor de leerboekteksten die ze moeten lezen. De gemiddelde vmbo-leerling blijkt het lezen van boeken en studieboeken een saaie activiteit te vinden; bovendien leest hij of zij weinig in de vrije tijd, vooral als het moet voor school. Een kwart van de ondervraagden leest alleen voor school en verder nooit. Het gaat echter wel om een heterogene doelgroep: er zijn veel vmbo-ers

die weinig lezen, er zijn ook nogal wat vmbo-ers die veel lezen. In zijn studieboeken wil de gemiddelde vmbo-leerling desgevraagd graag teksten zien die waar gebeurd, kort, gemakkelijk, duidelijk, interessant en spannend zijn, voorzien van een illustratie en aansluitend bij zijn of haar belevingswereld.

De tweede deelstudie gaat na in hoeverre de (negatieve) leesattitude van vmbo-leerlingen invloed heeft op hun leesprestaties, waarbij leesprestatie geoperationaliseerd wordt als het beantwoorden van begripsvragen bij leerboekteksten. De leerlingen vulden een vragenlijst in over hun leesattitude en beantwoordden begripsvragen en waarderingsvragen bij leerboekteksten voor aardrijkskunde en geschiedenis. Getracht is om niet alleen correlaties tussen leesattitude en leesprestaties vast te stellen, maar ook causale relaties. Die laatste konden niet worden vastgesteld, op grond waarvan Land stelt: "We zullen dus moeten accepteren dat het voor de leesprestaties van deze leerlingen op school niets uitmaakt of ze lezen leuk vinden of niet" (p. 72).

De vraag blijft voor mij of de uitkomst dezelfde geweest zou zijn wanneer leesprestatie geoperationaliseerd zou zijn als het maken van een tekstbegriptoets bij Nederlands, in plaats van een toets over een leerboektekst van een zaakvak, waarbij de leerlingen bovendien de vragen moesten beantwoorden zonder de tekst te mogen raadplegen.

De derde deelstudie gaat de invloed na van structuurkenmerken van leerteksten op het tekstbegrip en de tekstwaardering van vmbo-leerlingen. Wat is beter: "gefragmenteerde" leerboekteksten met alleen korte hoofdzinnen die elk op een nieuwe regel beginnen en zonder structuursignalen tussen of binnen

zinnen, of "geïntegreerde" leerboekteksten met ook samengestelde zinnen en structuursignalen als *omdat*, *terwijl* en *doordat* tussen en binnen de zinnen?

Uit een analyse van leerboekteksten bleek dat auteurs voor de vakken aardrijkskunde, economie en geschiedenis vooral voor de basisberoepsgerichte leerweg kiezen voor de gefragmenteerde tekst. Zij gaan er (intuïtief) van uit dat zwakke lezers cognitief overbelast raken door samengestelde zinnen en connectieven. Maar deze veronderstelling werd allerm minst bevestigd in een experiment dat Land uitvoerde met beide soorten teksten onder de leerlingen. Deze begrepen de geïntegreerde teksten beter dan de gefragmenteerde, en dat was vooral het geval bij de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg; de leerlingen uit de theoretische leerweg kwamen ook tot redelijk begrip van de gefragmenteerde teksten. Het blijkt dat juist zwakkere leerlingen expliciete structuur aanduiding nodig hebben. De waardering voor de teksten was laag, ongeacht of deze gefragmenteerd of geïntegreerd waren.

In de vierde deelstudie wordt de invloed nagegaan van stijlkenmerken van leerboekteksten op tekstbegrip en tekstwaardering. Hier worden 'identificerende' en 'distantiërende' teksten vergeleken. Identificerende leerboekteksten bevatten elementen als een personage, eerste persoonsperspectief, directe rede, tegenwoordige tijd, actieve zinnen, directe aansprekingen van de lezer, emotionele woorden als *vurig*; distantiërende leerboekteksten bevatten deze elementen niet en hebben het karakter van de klassieke leerboektekst. De vraag is of zwakkere lezers identificerende leerboekteksten beter begrijpen en onthouden vanwege de grotere mogelijkheid tot identificatie, of dat die identificerende elementen hen juist afleiden van de hoofdzaken van de tekst.

Uiteenanalyse van leerboektekstengeschiedenis bleek dat auteurs in het algemeen voor

distantiërende teksten kiezen, en identificerende elementen beperken tot inleidingen op en bronnen bij die teksten. Opmerkelijk is dat methodes voor de theoretische leerweg meer identificerende elementen bleken te bevatten dan voor de basisberoepsgerichte leerweg. In het experiment dat Land uitvoerde, bleek dat de leerlingen de identificerende leerboekteksten meer waardeerden, maar dat ze deze niet beter begrepen en onthielden dan de distantiërende leerboekteksten.

De uitkomsten van Lands derde en vierde deelstudie zijn mijns inziens verplichte kost voor alle leerboekauteurs. Vandaar dat ik tot slot haar voornaamste tekstadviezen hier weer geef: "Zo zouden in de meest effectieve leerboektekst voor vmbo-leerlingen structuursignalen moeten worden opgenomen, de tekst zou uit zowel hoofdzinnen als bijzinnen moeten bestaan en de zinnen zouden moeten doorlopen over de regels heen. Bovendien zouden optimale en effectieve studieboekteksten voor het vmbo geen identificerende tekstkenmerken moeten bevatten die de lezer bij de tekst betrekken. Omdat vmbo-leerlingen een tekst met identificerende kenmerken wel leuker en spannender vinden, zullen deze kenmerken alleen aan studieteksten toegevoegd moeten worden wanneer leerlingen de tekst niet hoeven te leren of te onthouden en de tekst alleen ter vermaak dient. Het identificerend maken van een tekst zorgt er immers niet voor dat leerlingen deze tekst beter begrijpen en onthouden" (p. 140).

'Het aantrekkelijker maken van de leerstof zal daarom eerder buiten de kaft van het studieboek moeten plaatsvinden' (p. 131). (HB).

Wilt u recent gepubliceerd promotieonderzoek ook onder de aandacht brengen van de lezers van het *Levende Talen Tijdschrift*? U kunt dan het proefschrift sturen naar *Redactie Levende Talen Tijdschrift*, p/a Ruisdaelstraat 19, 6521 LB Nijmegen.